

A LOVAS KÖZELÍTÉS, MINT TERMÉSZETKÍMÉLŐ ANYAGMOZGATÁSI MÓDSZER HELYZETE A HAZAI ÁLLAMI ERDŐTERÜLETEKEN

FICSOR CSILLA

Szent István Egyetem, Mezőgazdaság- és Környezettudományi Kar, Természetvédelmi és Tájökológiai Tanszék, Gödöllő

csilla.ficsor@gmail.com

Bevezetés

Az erdészeti üzem gépesítését megelőzően (az 1950-es évek előtt) a lovas közelítés megszokott folyamat volt az erdőgazdálkodás során, azonban napjainkra szinte feledésbe merült. Az állati erő hasznosításának drasztikus visszaszorulása a társadalmi igények növekedése és megváltozása miatt következett be. A mérvadó tényező a teljesítmény, a gyorsaság és a költséghatékonyság lett. Ezeknek már csak a gépesítés tudott egyszerre eleget tenni. 1945 után műszakilag gyors fejlődésnek indultak a fahasználati munkák. 1949-ben már említésre került az Állami Erdőgazdasági Üzemi Központ által a motoros láncfűrészek alkalmazása, a közelítéshez a fogatot javasolta, mint még az egyetlen fejlett megoldást. Az 1950-es években az egykori Erdészeti Tudományos Intézet (ERTI) által folytak kutatások a lovas erdészeti munka eszközeinek fejlesztéséért. 1958-ban az ERTI kifejlesztette a közelítő kerékpárt. A lovak teljesítményét 27%-kal emelte a közelítő kerékpár használata. Az 1954-ben kiadott határozat a közelítés gépesítését 50%-ban írta elő. 1960-61-ben a közelítés 4,9%-ban volt gépesítve, 9-10 év alatt ez 19,6%-ra nőtt. 1970-ben pedig a közelítés gépesítettsége 40%-ot ért el, a kiszállítása 45%-ot és a szállítása 95%-ot. 1979-ben már a közelítés több mint felét (59,7%) gépekkel végezték.

Vizsgálati anyag és módszer

A kutatás legfőbb célja a lovas közelítés elterjedtségének felmérése Magyarország állami tulajdonban lévő erdőterületein. Ehhez az összes hazai, vagyis 116 erdészetet felkerestem telefonon, amely adatgyűjtést 2013 februárjában kezdtem. További vizsgálatokat végeztem terepen a lovas közelítést alkalmazó erdőgazdálkodókkal készített félig strukturált interjúk segítségével. Az interjú típusát HÉRA & LIGETI (2010) ajánlásai alapján választottam ki, és a kérdőív összeállításánál is e mű volt az irányadó. A nagyobb kiterjedésű és kevésbé feltárt erdőterületeket személyesen is felkerestem, mivel ott elengedhetetlen a lovak alkalmazása. Az állati erő hasznosítását 11 erdészetnél, annak 14 vállalkozójánál és további 2 magánvállalkozónál, összesen 17 különböző területen tanulmányoztam személyesen. A terepi megfigyelések során a következő célok vezéreltek: felmérni, milyen szempontok alapján döntenek a ló használata mellett, a lovas közelítés milyen előnyökkel és hátrányokkal bír több nézőpontot is figyelembe véve, a vállalkozó tapasztalatait begyűjteni, továbbá a használt lófajtákat és típusokat megfigyelni. A ló típus alatt értem a sodrott lovat, ami a hidegvérű és a melegvérű lovak keresztezése, és a muraközit, amit bár 1972-ben elfogadtak önálló fajtaként, ma a szakma a magyar hidegvérű egyik típusaként emlegeti. Ezekon kívül a lovak által egyszerre vonszolt rakomány térfogatát, és a napi teljesítményüket is összeírtam. A természetkímélő gazdálkodás részeként elterjedt vasló jellemzőit összehasonlítottam az igazi lóéval.

Vizsgálati eredmények

2013. február és október között országosan 30 erdészet foglalkoztatott olyan vállalkozót, aki a közelítést rendszeresen lóval hajtja végre. Ez az összes hazai erdészet 25,86%-a. Ezek a következők: Szombathelyi, Bakonybéli, Vasvári, Bajnai, Kemencei, Sásdi, Királyréti, Pilisszentkereszti, Telkibányai, Nagymarosi, Egri, Hegyközi, Pécsváradi, Szigetvári, Sárospataki, Hegyaljai, Nyíregyházi, Hajdúhadházi, Bódva-völgyi, Kaposvári, Letenyei,

Bánokszentgyörgyi, Szentgotthárdi, Barcsi, Pusztavámi, Gúthi, Hőgyészi, Jósua-tornai, Tállyai, Dél-bükki Erdészet. További 9 erdészet (Szilvásvárad, Parádfürdői, Bányaterenyei, Felsőtárkányi, Pétervásárai, Váci, Halápi, Balatonfüredi) nyilatkozta azt, hogy csak nagyon ritkán, elvétve foglalkoztatnak lovas vállalkozót, ami évente kb. 2-3 gyéritést, 100-200 m³-t jelent. Ez országosan az erdészetek 7,76%-át jelenti. A hazai erdészetek 66,38%-ának területén teljes egészében gépekkel helyettesítik az állati erőt.

A lovas faanyagmozgatás legelterjedtebb módja a vonszolás, amely során a lóhoz rögzített hámfához láncsal, illetve kötéllel kapcsolják a megmozgatni kívánt faanyagot. A 17 alkalomból egyszer lőcsős szekérrel dolgoztak, két vállalkozó említette, hogy erdészeti közelítő kullóval is szoktak közelíteni, de ezek elterjedtsége csekély. Területi megoszlás szerint a lovak használata főként hegyvidéken jellemző, legfőképpen a nehezen feltárható és összefüggő erdőborítottsággal rendelkező területeken. A 17 helyszínből 15 védett természeti terület, és közülük 3 pedig fokozottan védett terület. Ebből is kifolyólag a fogatos közelítést elsősorban ott alkalmazzák, ahol elsőbbséget élvez a természetkímélő anyagmozgatási módszer a gépekkel szemben az erdő értékes faállománya, az újulat védelme, illetve a területen fellelhető természeti értékek miatt.

Az átlagos területnagyság, amelyen lovas közelítést végeznek, 6,05 ha volt 2013-ban (a legnagyobb egybefüggő terület 23 ha, a legkisebb pedig 0,5 ha volt). Leggyakrabban törzskiválasztó és növedékfokozó gyéritések esetében kapnak megbízást a vállalkozók a lovas közelítésre, mert gazdaságosabb és a lovak számára kímélőbb. Előfordulnak olyan erdészetek is, ahol a feketefenyő állományokban végzett közelítéshez kizárólag lovakat használnak az őshonos fák, pl. virágos kőris (*Fraxinus ornus*) újulatának védelme érdekében.

A 16 vállalkozó 37%-a sodrott lovakat, 29%-a muraközi típust, 14%-a francia hidegvérűt, percheront használ. Megtalálhatóak még továbbá a magyar hidegvérű lovak 11%-ban, a belga hidegvérűek 6%-ban és végül a nóniusz is 3%-ban. A többség, aki a sodrott lovat választja, előnyösnek tekinti a gyorsaságát, kisebb testméretét és ebből kifolyólag könnyebb manőverezési képességét. Akik valamilyen hidegvérű fajta mellett döntöttek, annak nyugodt vérmérsékletét, hatalmas erejét és ellenálló képességét nevezték meg okként. Ők a sodrott lovak hátrányának érzik a gyorsaságot és a könnyebb testméretet.

A lovak teljesítményét több tényező befolyásolja, amelyek közül a legmeghatározóbb külső faktor az időjárás és a domborzat. Egy ló napi teljesítménye 4,5-30 m³ között változik, átlagot számolva 15,5 m³. Az egy ló által egyszerre elvonszolt rakomány térfogata 0,25-1,5 m³ között mozog, átlagosan 0,81 m³.

Minden gazdálkodónál döntő érv a lovak használata mellett a megélhetés és a kíméletesség. Kutatásaim során kiderült, hogy összesen csak 3 erdészet tulajdonában vannak még/már lovak, ebben az esetben a vállalkozók tőlük bérlik a „munkaeszközüket”.

A természetkímélő anyagmozgatás másik eszköze a vasló, amely egy 1,5 m³ rakodótérrel rendelkező 120 cm szélességű lánctalpas, csörlővel ellátott kistraktor. Egy nap alatt átlagosan 10 m³ fát hordanak ki rajta, amely megközelítőleg megegyezik a ló teljesítményével. Előnye, hogy csak akkor kell „etetni”, amikor használatban van, továbbá a talajviszonyokra és az időjárási viszonyokra kevésbé érzékeny. Hátránya, hogy az üzemanyag használat jelen van (kb. 5 liter/nap), háttérbe szoríthatja a lovak használatát.

Következtetések

A telefonos adatgyűjtés, a terepi vizsgálatok és a szakirodalmak felhasználása alapján az alábbi következtetéseket vontam le. A lovas közelítés elsődleges szerepe a fakitermeléssel érintett talaj, a visszamaradó állomány és az újulat védelme. Az újulatot nem akadályozza a növekedésben a kisebb taposási kárnak köszönhetően, amellyel csökkenteni lehet a bolygatást kedvelő inváziós fajok, pl. bálványfa (*Ailanthus altissima*) megjelenését is.

Legfőbb előnye, hogy sokkal kíméletesebb folyamat, mint a gépi közelítés. A lábon álló fáknek kevesebb töserülést okoz. Környezetvédelmi szempontból nem elhanyagolható tényező, hogy nincs károsanyag-kibocsátása, így nem szennyezi a talajt és a levegőt, valamint nem emeli a zajszintet. Nincs káros üzemanyag-fogyasztása, a számára szükséges újratermelhető energiaforrás megtermeszthető – akár a tulajdonosa által is. Ezzel a fenntartható gazdálkodás fontos elemévé válhat. Egy másik lehetőség a lovak használatában az őshonos, igavonásra alkalmas magyar hidegvérű és muraközi génmegőrzése. A lovak erdészeti hasznosítása lendületet adhat a hazai hidegvérű lótenyésztésnek, és feléleszthet egy már eltűntnek vélt hagyományt.

Hátránya ugyanakkor, hogy kisebb teljesítményt lehet elérni, mint a gépekkel. Több időbe telik az adott munka elvégzése, ennek ellenére szintén teljesítménybérben van meghatározva. A lovakat munkaszüneti napokon is kell etetni, foglalkoztatni. A fakitermelés helyszínére el kell jutniuk, ami a helybeliek számára lábon, szekérrel megoldható, de ha nem, olyan szállást nehéz találni, ahol a lovakkal is megszállhatnának. Néhányan ezt lószállítóval, vagy platós teherautón kialakított lószállító fülkével oldják meg, ami viszont többletköltséghez vezet. Egyre kevesebb tanya áll rendelkezésükre, ahol még megoldhatnák a lovak elszállásolását. Kiegészítő bevételt kell keresniük az év azon részére, amikor nem lehet fakitermelést végezni. Továbbá az egyik legjelentősebb probléma a lóhoz értő emberek hiánya. 16 vállalkozó közül csak egy alkalmaz kumet hámot, azonban a teher megoszlása és a ló testtömegének kihasználása szempontjából a kumet hám sokkal kedvezőbb, mint a szügyhám. Ehhez hasonló tudások átadására van szükség ahhoz, hogy a szakemberek az erdőgazdasági lóhasználat szintjén képesek legyenek megfelelően, hatékonyan fogatot hajtani. Erre vállalkozott a Dunántúli Agrár-szakképző Központ (DASZK) – Móricz Zsigmond Mezőgazdasági Szakképző Iskola és a Kaposvári Egyetem, amikor elindította az erdészeti fogatos képzést. Ezek mellett indokoltnak tartom a lóvontatású erdészeti közelítő eszközök fejlesztését és korszerű használatát, amelyek a lovak teljesítményét növelik.

Összefoglalás

A lovak a gépesítés fejlődésével háttérbe szorultak, de a környezet- és természetvédelmi szempontok felerősödése szerencsés fordulatot hozott számukra. A lóval való közelítés nem okoz kárt a visszamaradó fák törzsén, nem jár zajterheléssel és kíméli a talajt, ezáltal környezet- és természetvédelmi célokat szolgál, illetve azokkal összeegyeztethető. A fogatoknak az újulatvédelem miatt, a felsőrakodók rendezésében, rövid közelítési távolságok, 20° feletti lejtőszögű területek esetében később is lesz szerepük. A fogat egyik legjelentősebb erénye, hogy olyan helyekhez is hozzáfér, ahová gépek nem jutnak el anélkül, hogy számottevő nyomot hagyna maga után. Gyérítések, szálaló és közjóléti erdők esetében nagy hasznukat veszik. A lovak jóval hatékonyabban vontatják a faanyagot, mint a gépek, mivel jobb a manőverezési képességük, a terepi viszonyok nem jelentenek problémát, továbbá jelentősen kevesebb kárt okoznak a természetben. A lovak alkalmazásának további előnye, hogy az általuk felhasznált energia helyben megtermelhető, kevesebb a károsanyag-kibocsátás, ezáltal csökkenti a levegő- és a talajszennyeződést. A lótrágya felhasználható a termőföldek javítása érdekében. Továbbá a csikóztatásból is lehet bevételt termelni. Végül, de nem utolsó sorban lendületet adhat a hazai lótenyésztésnek is. Az igavonó munkára tenyésztett őshonos lófajták, mint például a magyar hidegvérű és a muraközi állománya kiveszőben van. Akkor segíthetjük elő e fajták reneszánszát, ha hasznosítási módjuknak megfelelően a jelenlegi viszonyokra adaptáljuk őket. Az adaptálás egyik lehetséges módja éppen az esetben a lóvontatású erdészeti közelítő eszközök fejlesztése. Ezáltal növelhetjük a teljesítményüket, amely megnövekedett igényt eredményezne feléjük.

Irodalomjegyzék

- Andrésiné Ambrus I. (2008): Erdőhasználat I. 204 p., 11.,14., 25.p.
- Andrésiné Ambrus I., Andrési P. (2008): Erdőhasználat II. FVM Vidékfejlesztési, Képzési és Szaktanácsadási Intézet, Budapest, 188 p., 8-9., 25-32., 51-54.p.
- Bodó I., Hecker W. (szerk.) (1998): Lótenyésztők kézikönyve. Mezőgazda Kiadó, Budapest, 429 p. 50., 165-167., 187-188., 302-303.p.
- Dudás B. (2013): Igavonók a fakitermelésben. A mi erdőnk. 3. évf. 1. szám, 25.p.
- Firbás O. (1996): Erdőhasználat I., Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest, 260.p., 109. 156-157., 236-239., 248-249.p.
- Hegy I. (1978): A népi erdőkiélés történeti formái. Akadémiai Kiadó, Budapest, 318 p., 64-76.p
- Héra G., Ligeti Gy. (2010): Módszertan – Bevezetés a társadalmi jelenségek kutatásába. Osiris Kiadó, Budapest, 371 p., 143-171.p
- Keresztesi B. (1964): Az Erdészeti Tudományos Intézet 1963. évi munkájáról. Az Erdő, 13. évf. 3. füzet, 121.p.
- Keresztesi B. (1971): Magyar erdők. Akadémiai Kiadó, Budapest, 431 p.,128-129.,
- Keresztesi B. (1982): Magyar erdőszet 1954-1979. Akadémiai Kiadó, Budapest, 390 p., 28-29., 156.,170-172., 345.p.
- Rajczi B. (2010): Zöld technológia az erdőkben. Kistermelők Lapja. 54. évf. 4. szám, 42.p.
- Rajczi B. (2010): Lóval a XXI. században! Kistermelők Lapja. 54. évf. 6. szám, 42-43.p.
- Szepesi L. (1970): Az Erdő. 19. (105.) évf. 12. füzet, 538.p
- Valló L. (2012): Újra együtt a lóval. Szabad Föld Kalendárium VIII. évf., Geomédia Kiadó Zrt., Budapest, 256 p.,113. p.
- Varga F. (2001): Erdővédelem. Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest, 293 p. 130-131., 198.